

RECENZE – РЕЦЕНЗИИ – REVIEWS – BESPRECHUNGEN

The Oxford Handbook of Grammaticalization. Edited by Heiko Narrog and Bernd Heine. Oxford: Oxford University Press 2011. XXXV + 911 s. ISBN 978–0–19–958678–3. 95 liber

Tak nám v Oxfordu vydali další Handbook, řekla by možná paní Müllerová, kdyby žila dnes a byla lingvistkou. Co by odpověděl Josef Švejk, necháme stranou a řekneme, že Oxford University Press skutečně loni vydal další z řady svých lingvistických příruček, tentokrát na dnes populární téma gramatikalizace. Její obsah je následující. Kromě úvodu, v němž se editoři svazku snaží shrnout hlavní témata a myšlenky současného gramatikalizačního bádání i přítomného svazku (*Introduction*, s. 1–16), má kniha pět velkých oddílů, které pak jsou tvořeny kapitolami na dílčí témata. V prvním oddíle se pojednává o tématech týkajících se vztahu gramatikalizace a obecně lingvistické teorie (*Grammaticalization and linguistic theory*, s. 19–205): píše se tam o mechanismech gramatikalizace, o roli analogie v procesu gramatikalizace, o vztahu generativismu a gramatikalizace, o vztahu dánské verze funkční gramatiky a gramatikalizace, o roli jazykového úzu při gramatikalizaci, o vztahu kognitivní gramatiky a konstrukční gramatiky a gramatikalizace, o roli jazykové diverzity při pojímání gramatikalizace, o vztahu gramatikalizace a sociolingvistiky, osvojování jazyka, vzniku (evoluce) jazyka a složitosti jazykových struktur, o otázce směřovanosti gramatikalizačních procesů, o gramatikalizaci jako nástroji lingvistické explanace a konečně v poslední kapitole o obecné kritice pojímání gramatikalizace jako autonomního jazykového fenoménu. Druhý velký oddíl přináší pojednání o některých metodologických otázkách gramatikalizačního bádání (*Methodological issues*, s. 209–329): dočteme se tam o otázce jazykové variace při procesu gramatikalizace, o kolokacích a jejich roli při gramatikalizaci, o roli korpusů při gramatikalizačních bádáních, o vztahu obecného procesu gramatikalizace a jazykové změny u jednotlivce, o gramatikalizaci v substandardních varietách na příkladu angličtiny, o gramatikalizaci a jazykovém kontaktu a areálových aspektech jazyků, o měření gramatikalizace napříč jazyky a o gramatikalizaci a sémantických mapách. Kapitoly dalšího, třetího oddílu pojednávají o jednotlivých oblastech jazyka, v nichž lze gramatikalizační procesy pozorovat (*Domains of grammaticalization*, s. 331–487): je tu zastoupena prozodie, rovina slova, slovtvorba, syntax, slovosled, sémantika, pragmatika, diskurs, konverzace, pojednává se o vztahu gramatikalizace a lexikalizace, o roli ikonicity a konečně o otázce degramatikalizace. Čtvrtý oddíl obsahuje pojednání o gramatikalizacích jednotlivých gramatických jevů (*Grammaticalization of form classes and categories*, s. 491–680): píše se tu o kongruenci, adverbích, pádech, určitých členech, pasivu, složených (verbonominálních) predikátech, negaci, o času a aspektu, o modalitě, evidenciálních, diskursivních partikulích, referenčních systémech, vedlejších větách, kvotativech, souřadných souvětích a koncových partikulích. Konečně poslední, pátý oddíl přináší ilustrace gramatikalizačních fenoménů a procesů v různých jazycích (*The different faces of grammaticalization across languages*, s. 683–796): ve znakových jazycích, v afrických, germánských a románských jazycích, v brazilské portugalštině, ve slovanských a turkických jazycích i v korejštině, japonštině a čínštině.

Hodnocení svazku vlastně bylo naznačeno už úvodní haškovskou aluzí. Řečeno parafrází slov jiného klasika, není doba zkracování, ale „encyklopedického“ natahování, rozemílání a omílání (symbolické je, že vlastní iniciátor nového zájmu o gramatikalizaci, autor střízlivých *Thoughts on Grammaticalization*, Christian Lehmann, v oxfordském svazku autorsky zastoupen není). Ale přesto se nám zdá, že přinejmenším ve srovnání s nedávnými typologickým a obecnělingvistickým

svazkem (srov. Vykypěl 2011a, 2011b) vychází gramatikalizační svazek přece jen o něco lépe a nadjdou se zde i cenné kapitoly. Například čtvrtý oddíl převážně obsahuje užitečný materiál o zdrojích gramatických prvků; přečtení hodná je sevřená kritika příliš autonomního pojetí gramatikalizačních bádání od B. D. Josepha (*Grammaticalization: A general critique*, s. 193–205); pěkná je formální i operativní definice gramaticity, spočívající na diskursivní sekundárnosti (pozadí, „kulisy“ situace) a nemožnosti vystupovat jako hlavní bod sdělení (P. Harder, K. Boye: *Grammaticalization and functional linguistics*, s. 56–68).

Literatura

Lehmann, C. 1995 [1982]. *Thoughts on Grammaticalization*. München.

Vykypěl B. 2011a. Recenze The Oxford Handbook of Linguistic Typology, ed. J. J. Song (Oxford 2011). *Linguistica Brunensia*, 59, 346–347.

Vykypěl, B. 2011b. Oxfordská příručka lingvistického analyzování čili theatrum linguisticae [Recenze The Oxford Handbook of Linguistic Analysis, ed. B. Heine, H. Narrog (Oxford 2010)]. *Naše řeč* 94, 87–89.

Bohumil Vykypěl

The Languages and Linguistics of Europe: A Comprehensive Guide. Edited by Bernd Kortmann, Johan van der Auwera. Berlin – Boston: De Gruyter Mouton 2011. (The World of Linguistics, 1.) XVIII + 911 s. ISBN 978–3–11–022025–4. 249,95 euro

Zdá se, že dnes je v lingvistice doba encyklopedií, soudě alespoň podle toho, kolik jich vychází. O čem to svědčí, necháme k přemýšlení jiným, na tomto místě chceme jen upozornit na jednu lingvistickou encyklopedii vyšlou loni, která dokonce zahajuje celou řadu encyklopedií: jako první svazek řady s poetickým názvem Svět lingvistiky vyšla kniha o jazycích a lingvistice v Evropě. Její obsah je následující.

První oddíl, nazvaný módně Typologie evropských jazyků, přináší stručný popis struktury geneticky vymezených skupin současných evropských jazyků (*Typology of European languages*, s. 1–355): baltských (s. 3–29), keltských (s. 31–46), germánských (s. 47–68), románských (s. 69–96), slovanských (s. 97–123), kavkazských (s. 125–157), turkických (s. 159–178), uralských (s. 179–197), albánštiny (s. 199–208), baskičtiny (s. 209–221), řečtiny (s. 223–239), maltštiny (s. 241–255), romštiny (s. 257–268) a evropských znakových jazyků (s. 269–287).

Druhý oddíl, pod trochu nejasným názvem Areálová typologie a jazykový kontakt, přináší areálový a kontaktový pohled na evropské jazyky (*Areal typology and language contact*, s. 289–544). V jeho prvním pododdíle (*Areal typology*, s. 289–355) se popisují některé jazykové svazy postulovatelné v Evropě: tzv. standardní průměrná evropština (s. 291–306), balkánský jazykový svaz (s. 307–323), svaz jazyků kolem Baltského moře (s. 325–340) a středomořské jazyky (s. 341–355). V druhém pododdíle se píše o jazykových kontaktech v některých částech Evropy (*Language contact*, s. 357–451): na severu Evropy (s. 359–380), na evropském (východoslovansko-ugrofinském) východě a severovýchodě (s. 381–392), na (iberském a jihofrancouzském) jihozápadě Evropy (s. 393–408), na jihovýchodě Evropy (s. 409–428) a o kontaktech minoritních jazyků ve střední a jižní Evropě (s. 429–451). Třetí pododdíl (*Minority languages*, s. 453–481) přináší dvě pojednání o kontaktech evropských minoritních jazyků starých (s. 453–466) a nových, imigrantských (s. 467–481). Konečně poslední pododdíl pojednává o substandardních varietách evropských jazyků (*Non-standard varieties*, s. 483–544), zařazených do druhého oddílu asi proto, že zde máme často dočinení i s kontaktem jazykových struktur: píše se zde o různých scénářích vztahu mezi dialektem a spisovným jazykem v Evropě (s. 485–500), o konvergenci a divergenci dialektů (s. 501–523) a o substandardních varietách v areálové lingvistice (s. 525–544).